

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

УДК 159.9.373.3

Чумаченко Артур Олександрович,
*студент спеціальності 053 «Психологія»,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Анотація. *Стаття присвячена проблемі дослідження особливостей формування самостійності в дошкільному віці. Проаналізовано поняття «самостійність» в сучасних психологічних дослідженнях. Розглянуто етапи формування самостійності в дошкільників.*

Ключові слова: *самостійність, особистість, дошкільний вік, самооцінка, рівень домагань.*

Актуальність дослідження. Виховання самостійності підростаючого покоління належить до першочергових завдань держави в галузі освіти, починаючи з першої, дошкільної ланки. Вже з перших років життя дитини мають створюватись умови для становлення активної, творчої, самостійної особистості, здатної здійснювати власний вибір, покладати на себе відповідальність, приймати значущі рішення, визначати шлях свого розвитку.

Самостійність дитини розвивається поступово, і значною мірою залежить від умов виховання. При цьому одним з ключових етапів її формування виступає період розвитку дитини 5-7 років, що актуалізує наукові пошуки у вивченні проблеми виховання самостійності в дітей саме цього віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання, пов'язані зі становленням особистості в період дошкільного дитинства та генезисом формування у неї самостійності як особистісного утворення, досліджені науковцями різноаспектно. Так, особливості формування у дітей раннього та дошкільного віку прагнення до самостійності, характеру її проявів та рівнів розвитку досліджували Н. Аксаріна, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, Я. Неверович; значення сімейного виховання та освітнього процесу в закладі дошкільної освіти у формуванні самостійності в

дошкільному дитинстві вивчали Н. Авдєєва, О. Кононко, Г. Люблінська, С. Мещерякова; умови формування самостійності в дошкільному дитинстві обґрунтували П. Гальперін, С. Ладивір, О. Проскура та ін. Специфіка формування самостійності у дітей дошкільного віку вивчалася дослідниками у контексті різних видів діяльності: у грі (Л. Артемова, Н. Михайленко), праці (Р. Буре, Л. Островська), у спілкуванні (В. Кузьменко), продуктивних видах діяльності (Н. Ветлугіна, В. Зінченко, Т. Комарова, Т. Поніманська, О. Удіна).

Мета наукової публікації: провести теоретичний аналіз особливостей формування самостійності в дошкільному віці.

Завдання статті:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття «самостійність» в сучасних психологічних дослідженнях.
2. Розглянути та проаналізувати етапи формування самостійності в дошкільному віці.

Методи та методики дослідження. Теоретико-методологічний системний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійність – важлива особистісна якість, підґрунтя для формування самосвідомості, почуття власної гідності, впевненості у собі.

С. Гончаренко, трактує самостійність як одну з властивостей особистості, що «характеризується двома факторами (Гончаренко, С., 1997):

– по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість;

– по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, що складаються в процесі діяльності.

Д. Цирінг характеризує самостійність як вольову властивість особистості, а точніше – як її здатність без постійного керівництва і практичної

допомоги ззовні планувати, регулювати, систематизувати та активно здійснювати свою діяльність (Лісовець, О. В., 2018).

С. Головін вважає самостійність узагальненою властивістю особистості, яка проявляється в її поведінці через прояви ініціативності, критичності, адекватну самооцінку та почуття власної відповідальності за свою діяльність (вчинки і поведінку) (Головін, С. Ю., 2000).

Аналіз праць відомих психологів та педагогів засвідчив наявність різних трактувань поняття «самостійність». Її розглядають як особистісну якість (Г. Костюк, О. Ковальов, О. Петровський), як рису характеру (К. Платонов) та як тенденцію (Н. Левітов). Це говорить про стійкість самостійності як особистісного утворення, що відображається у характері поведінки особистості та її діяльності.

Марія Монтесорі, приділяла значну увагу вивченню питань незалежності в дошкільному віці. Вона визначила, що формування цієї особистісної якості відбувається через постійні активні дії дитини, а дитяча свобода реалізується через її постійні зусилля. М. Монтесорі також досліджувала взаємодію дорослого й дітей дошкільного віку в різних умовах життєдіяльності, виділила важливі аспекти в розвитку самостійної поведінки: похвалу, схвалення й заохочення. Саме виділені поняття формують, на її думку, у малюків важливі якості: старанність, терпеливість, оптимістичне ставлення до труднощів (Монтессорі, М., 2023).

Молодший дошкільний вік, за твердженням О. Удіної, є важливим періодом для формування самостійності дитини, що проходить у три етапи (Удіна, О. М., 2008):

- 1) мотиваційний – самостійність властива лише на рівні наміру;
- 2) виконавський – здатність здійснювати доцільні дії, які призводять до досягнення поставленої мети;
- 3) етап контролю – співвідношення результату діяльності з попереднім наміром).

На етапі середнього дошкільного віку основним механізмом розвитку особистості залишається копіювання (наслідування). При цьому прикладом для наслідування стають не тільки дорослі, а й однолітки. Дитину постійно порівнюють з іншими дітьми, як із дзеркалом. У цей період для дитини одноліток уособлює реально можливі досягнення в різних видах практичної діяльності, допомагає у визначенні власних якостей.

В середньому дошкільному віці етап формування навичок самостійності тісно пов'язаний з проявом дитиною самообслуговування. На думку багатьох дослідників, це найважливіший період для розвитку функціональних здібностей дітей, які починають проявлятися в різних побутових ситуаціях.

У період старшого дошкільного віку (5–7 років) утверджуються і функціонально діють такі «внутрішні авторитети» особистості, як образ свого «Я», самооцінка, рівень домагань, особистісні очікування тощо. Вони виступають регуляторами діяльності та поведінки дитини, а також свідчать про розвиток її здатності до довільних дій. Цей вік стає переломним і багатим на актуальні нововведення у сфері самостійності: вольова активність, елементарна саморегуляція, прагнення до самоствердження, визнання своїх досягнень, оцінка своїх дій. Ці зміни охоплюють різні психічні сфери дітей (пізнавальну, вольову, емоційну). Тобто формування ознак самостійності починає носити більш системний характер.

Висновки. Отже, самостійність дітей дошкільного віку визначається як морально вольова якість, що характеризується свідомим і відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за допомогою дорослого лише в разі потреби.

Перспективами подальших досліджень є розробка програми формування самостійності в дошкільному віці.

Список використаної літератури.

1. Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь. [українською мовою].

2. Лісовець, О. В. (2018). Особливості становлення і розвитку самостійності дитини у дошкільному віці. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки* [українською мовою].
3. Головін, С. Ю. (2000). *Словник практичного психолога*. Київ [українською мовою].
4. Монтессорі, М. (2023). *Освіта і мир*. Київ [українською мовою].
5. Удіна, О. М. (2008). *Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності*. Київ. Інститут проблем виховання АПН України [українською мовою].

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 159.922.378

Шпортун Оксана Миколаївна,
д.психол.н., проф. кафедри психології КЗВО
«Вінницька академія безперервної освіти»
Мамадалієва Лілія Володимирівна,
студентка спеціальності 053 Психологія КЗВО
«Вінницька академія безперервної освіти»

***Анотація.** У статті окреслено психологічні особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та моральної свідомості учнівської молоді. Розглянуто дефініцію ключових понять і проаналізовано результати теоретичних наукових розвідок представленої проблематики.*

***Ключові слова:** емоційний інтелект; емоційна обізнаність, моральна свідомість, саморегуляція.*

Актуальність дослідження. У сучасному світі де швидко змінюються технології та соціальна цінність, моральна свідомість має велике значення для формування суспільства, а особливо для молодого покоління. Емоційний інтелект – це здатність розпізнавати, розуміти і керувати своїми власними емоціями, а також емоціями інших людей.